

L A U K E - K A P I N Ė S E

Answer: Čia vienuolės...

- Galima? Tai dabar, ponas Vytautai, papasakokit, kaip jūs atsiradot šituose kapuose žudynių dieną?

Answer: 1941 metais, kada buvo paruoštos duobės, viskas (?), tuos žydų tautybės žmones varė šaudyt. Pirmiausia pasakojau, kaip iš geto buvo atskirti vyrukai, apgyvendinti va čia prie vienuolyno. Tai pirmiausia atvarė tuos jaunos žydukus į duobę. Paskui antra pamaina: žydukus sušaudė, tada varė žydelkytes. Na va, ir žydelkytes varant, ten žmonių ėjo galybė, žinai, ir mes nuvažiavom pasižiūrėti. Pasižiūrėti įdomumo dėlei dėl to, kad čia buvo be galo baisu. Na ir nuvažiavom į tą sodybą. Kada jau tos žydelkytės buvo paruoštos šaudyt, iš ten visus žmones išvaikė. Kada išvaikė, tai mes su dviračiais dviese, aš ir Klišauskas, atvažiavome čia, į tą kampa.

- Tai čia kapai buvo?

Answer: Iš to kampo kapinių matėsi aiškiai, kas ten darosi prie tų duobių. Atvarė žydelkytes, vienu žodžiu. Na ir prapliūpo ten

kulkosvaidžiai, automatai ar kas ten žino.

- Tai gal einam į tą vietą. Kur jūs buvot pasislėpę?

Answer: Einam, einam.

- Kur jūs buvot pasislėpę?

Answer: Ten buvo, medukai augo, dabar va jau jų nėra. Na aš parodysiu tuos medukus, kur ten jie buvo, tokie balti bumbuliukai augo ant jų. Tai va buvo tie žabai užžėlę, na ir mes sulindom į tuos žabus. Gi sakau, tuo laiku atvarė prie duobės žydelkytes, prapliūpo kulkosvaidžiai ar ten automatai. Na juos kažkaip, aš nemoku kaip pasakyti, lyg kad va taip sukantis, ir jos visos dingo. Liko stovėti gal kokios keturios, penkios, dar liko stačios, o daugiau visos sukrito į duobę. Paskui pavieniai šūviai, tos nugriuvo, o tada visi, kiek jų ten buvo palei duobes dėl to, kad į duobes šaudė dėl to, kad ten galėjo įkristi gyvų ir sužeistų. Vienu žodžiu, ar ten šiaip, nu ten kokiu tikslu - sunku pasakyti.

- Tai pirmą salvę paleido kas? Kulkosvaidis?

Answer: Nesupratau.

- Pirmą salvę paleido kas į tas sustatytas
žydelkytes?

Answer: Nu kas ten žino, argi iš čia ką pamatysi.
Niekas nematė nei keliese tada. Ten, atrodo, trys,
keturi kulkosvaidžiai stovėjo, gal automatai kokie.
Na ir va, taip aš ten ir mačiau. Paskui dar mums
čia bebūnant, iš kur pasigirdo, kad rėkauja va po
kapines. Nagi pilietis ant širmo arklio užsisėdęs
pasiėmė bizūną: "čia ne paroda, greičiau iš čia,
greičiau". Pro patvorę... Na ir katrą pasivijo... Su
arkliu pėsčią tai paveja, na ir iš visos sveikatos
bizūnu.

- Tai ir jums kliuvo?

Answer: Ne, man nekliuvo. Mes buvom laimingi. Mes
už dviračių, jūs įsivaizduojat, per kapines tai mes
važiuoti išvažiavom. O paskui, kai jau nuvažiavom,
netoli ten namelis stovėjo apie tą vietą, tai tas
mano draugas sako, dabar tegul pabučiuoja jau,
sako, nebijom. Taip ir išėjom iš čia, ale va, aš
jokiu būdu ir šiandien neįsivaizduoju, kad nebuvom
nei ant kapų, nei antkapių, na, nieko. Važiuoti,
per tokią vietą išvažiuoti tai čia ne taip jau

paprasta. Na va tiek ir temačiau. Na ką daugiau?
5:24

- Tai kas čia toks buvo, tas, kur atjojo vaikyti žmones?

Answer: Nežinau, nežinau.

- Nevietinis, ar jūs jo neįžiūrėjot?

Answer: Ne, kad ten nebuvo kada žiūrėti, vienas dalykas. Antras dalykas, na ką tu juos žinai, kad tų sargybinių daug buvo.

- Uniformuotas buvo tas, kur atlėkė su arkliu?

Answer: Jūs man garsiau sakykit. Gal garsiau.

- Ar uniformuotas tas buvo?

Answer: Ne, ne civilis, civilis. Civilis. Ir ten pre duobių ten buvo -- kas juos ten žino, katrie šaudė. Jaunimo buvo ten ar ne, ten jų nemačiau aš, galbūt tų buvo, šaudė.

- Bet kai tos žydelkaitės nukrito į duobę, tai jie tada puolė šaudyt į duobę visi?

Answer: Aš sakau, jų atvarė na ten nemažai. Matot, taip panašiai po 30 metrų buvo ilgio duobės iškastos. Tai va, viena prie kitos pečiais suglaudusios jau buvo suvartytos, taip kaip siena sustatytos, o paskui po papliūpų liko dar ant kranto stovėti gal trys, gal keturios, gal penkios. Čia, matot, viskas vyko labai greitai. Na ir pavieniai šūviai... kada daug nukrito, tai tada puolė į duobes, prie duobių. Tie, katrie šaudė, puolė prie duobių. Duobėse, žinot, galėjo ir gyva įkristi, sakau, ir sužeista, koks ten vaizdas, aš neįsivaizduoju. Tai va. 7:06

- Ar jos apsirengusios buvo, ar nurengtos?

Answer: Ne, ne, su apatiniais baltiniukais tiktai. Kaip sakiau, va toj sodyboj, tai ten nuvarė va tuos žydukus, kur čia buvo va prie to sodo, čia tiesiai per laukus nuvarė į aną sodybą. Anoj sodyboj juos nurengė, apatiniais baltiniais tik paliko. Ir tuos žydukus kaip sušaudė, paskui žydelkytes irgi varė tuo pačiu keliu dėl to, kad jos tam pačiam pastate buvo. Na va, ir tas žydelkytes irgi nuvarė į tą sodybą prie klojimo taip vadinamo, jas nurengė iki baltiniukų. Jos buvo susodintos po keturias, ten buvo ažuolai, vienu žodžiu, didžiuliai, viskas. Jos

po keturias susodintos, na ir atstumas ne toks mažas. Vienas ketvertukas nuo kito , kartu susodintos visos. Ir, žinot, jau jos, matyt, žinojo, kas ten joms gali būti. Verkė, rėkė, tai tas sargybinis, kur vaikščiojo tarp jų, tai jisai pasiėmęs, na, šaunamą ginklą, gal naganą, gal... Na kas ten žino, koki jis ten turėjo prietaisą, tai jis nuklausė: katra -- tai terkšt per plikę, per galvą vienai, vienu žodžiu, "patylėk ir...". O paskui kada jau jas ėmė varyt, tai aš sakau, iš tos sodybos visus žmones išvarė dėl to, kad ten sargybos buvo labai daug. Labai daug, kad žmogus artyn prie jų neprieitų, kad, vienu žodžiu, kad nesimaišytų, gal kad nepasakytų ką, gal kad nešnekėtų nieko. Sunku pasakyti dėl ko.9:15

- Tai dabar ta duobė, jeigu iš čia žiūrint, kur yra? Galit parodyt?

Answer: Na tai va ten, kur eglutės, o mes buvom pasislėpę tai va čia, kampe.

- O šaudymas pats buvo jau va ten lauke?

Answer: Taip, taip, tenais buvo. Dabar ten matot, jau čia, na kaip: lygūs laukai, melioruoti, viską, čia, o kaip pirma, tai čia buvo ūkininkų

pasėliukai, čia ganyklos. Neprisimenu, kas čia buvo pasodinta.

- Tai jums iš čia labai gerai matėsi viskas?

Answer: Na aš sakau, ką aš būčiau matęs. Kada buvom prie klojimo, matėm, kaip buvo rengiama. Jau jos buvo atėję, kai aš nuvažiavau su savo tuo draugu, tai jau jos buvo nurengtos ir susodintos. O paskui, kada čia atvažiavom, tai jau jas atvarė prie duobės. Tai va.

- Gerai, tai važiuojam dabar dar prie tos sodybos pasižiūrėti. Gerai?

Answer: A, tos sodybos jau nėra.

- Bet ta kita yra?

Answer: Yra.

- Į tą vietą važiuojam, pasižiūrėsime. Važiuojam.
Eikit. 10:35

Kita vieta

- Tai dabar iš kur jūs stebėjot va šitas žudynes?

Answer: Tai aš sakau, tai čia iš kampo ano.

- Tai gal einam tada.

Answer: Einam, čia biškį stačiai, ale vienu žodžiu matosi. Ten iš pat kampo mes gi buvome.

- Kur jūs buvote, parodykit.

Answer: A?

- Kur jūs buvote, parodykit.

Answer: Na tai va. Va čionais. Čia nebuvo tų, nei paminklų, nei nieko, tik buvo apsodinta medžiukai va. Iš čionais ir matėsi. Čia pakraštyje, tai čia buvo daug žmonių prisirinkę dėl to, kad čia gi buvo pliki laukai. Čia nei tų pastatų, nei transformatorių, nieko. Aš sakau: čia va tuo laiku nebuvo nei paminklų, nebuvo tų tvorų, buvo tiktai gal ... 12:14

Kita vieta

- Ponas Vytautai, tai dabar parodykit. Čia buvo iš Krakių. Ten mes matome Krakes, kaip tuos žydus atvarė ir kur juos varė?

Answer: Tai tuos, kur iš vienuolyno, kaip sakiau, jaunos žydukus ir žydelkytes, tai varė tiesiai per laukus. Tiesiai per laukus prie to ažuolo, tiesiai, o senius, mažus vaikus, ligonius tai vežė su arkliais, vežimuose. Jie atvažiuodavo čia, pro tuos medžius vienu žodžiu. Keliukas baigiasi toj sodyboj. Toj sodyboj nurengia juos, paruošia ir paskui varo prie duobių.

- Tai čia, kur tie medžiai buvo, tai buvo kelias?

Answer: Buvo kelias. Kelias buvo, vienu žodžiu, va iki tos sodybos. Matyt, jis buvo ne tiesiai, bet kažkaip tai kampais.13:07

- Reiškia, ten buvo sodyba, kur tie medžiai?

Answer: Ten buvo sodyba ir čia sodyba, paskui ten, anoj... Dar klojimas stovi, pas ūkininkus, kur buvo sodyba.

- Tai tuos, kur vežė su vežimais, tuo keliu pro aną sodybą, kur ten medžiai auga?

Answer: Taip, taip. Na ten važiavo keliu, paskui užsisuko, pro tuos medžius čia atvažiavo iki tos sodybos. Toje sodyboje prie klojimo juos nurenginėjo. Rūbus, viską, ką jie turėjo, sumetė į klojimą, o paskui į ažuolyno pusę. Čia ažuolai buvo tokie panašūs, tik aukšti, šimtamečiai ažuolai. Nu va: tai per tą ažuolyną, per krūmus varė ten šaudyt.

- Varė jau nurengtus?

Answer: Nurengtus. Žydukai buvo su vienu apatiniais baltiniais, o žydelkytės su apati... suapatinukais, na kaip kitaip pasakyti.

- Tai buvo diena?

Answer: Taip, taip.

- Kokia tai buvo diena?

Answer: Na, kad aš tiksliai nepasakysiu, gal trečiadienis. Neprisimenu aš, kokio tada diena buvo.

- Koks mėnuo buvo? Kokį mėnesį čia šaudė?

Answer: Kas?

- Koks mėnuo buvo? Kokį mėnesį čia šaudė?

Answer: Rugsėjo mėnesį, rugsėjo pradžioj.

- Kelintais metais?

Answer: 1941 metais vokiečiai, mat, užėjo. Iš pradžių aš sakiau jau daug, papasakojau. Gal kartoti nereikia, ale va iš pradžių, nu, tai juos uždraudė gatve vaikščioti, paskui Dovydo žvaigždes užsiuvo. Šešiakampė Dovydo žvaigždė, ar ne? Nu va. Paskui suvarė į getą.15:06

- Į getą jau varė šaudyt?

Answer: Į getą dar atvežė iš Surviliškio, Gudžiūnų, iš Grinkiškio, iš Pernaravos, jeigu neklystu, va čia suvežė į Krakes, į getą. O paskui iš geto... O ten kurį laiką pabuvo -- kas ten tikrai žino -- ir tada, va čia prie to ažuolo buvo sodyba. Va čia buvo ažuolai storuliai, panašūs, tiktai aukšti, "išbėginiai", kaip mes skaitom. Na ir į tą ažuolyną, kaip aš mačiau, žydelkytes. Buvo atsuktos į ažuolyną. Kad žmonės neprieitų, buvo stipri

sargyba sustatyta maždaug kokį 100 metrų atstumu -- kad niekas neprieitų prie jų. Ir va:jas per tą ažuolyną varė prie duobės.

- Tai jos, ten kai jau sėdėjo, jos jau buvo nurengtos?

Answer: Nurengtos, nurengtos. Jas... Pirmiausia, matyt, buvo ves, tada jos apsirengė. Nemačiau, bet mačiau tada, kada jos nurengtos buvo priešais tą ažuolyną susodintos po keturias, su vienais baltiniukais. Nu va. Ir sakiau gi pirma, kad na kaip... Ožmogus jau žino kas bus. Iš pradžių jie tik galvojo, kad juos į darbą varo kur, ar čia, ar čia, bet kažkur tai gal ir bijo, bet paskui jau aiškiai matyti, kad jau čia viskas. Tai va. Kada jau jie čia paruošė kaip reikiant, aišku, čia buvo kažkokia tai tvarka, buvo kada jas paruošt, kaip paruošt, ką daryt, kaip. Na ką aš dėl to, tai tikrai nežinau.

- O kur jūs, iš kokios vietos žiūrėjot?

Answer: Na tai čia buvau prie klojimo.

- Čia, kur dabar mes stovim.

Answer: Taip, panašiai apie tą vietą. Ir ten ne aš

vienas buvau, ten buvo daug. Mes tik dviese atvažiavom, du draugai, taip sakant. Ir čia tiek mes pabuvom... Mat, kad čia labai trumpai, ir tučtuoju komanda, kad nei vieno neliktų dėl to, kad galvojo, kad gali pabėgti, o jeigu bėgs, tai įsimaišys tarp žmonių. Tada gali kitą kartą ir visai nekalta žmogų, žiūrovą gali nušauti.18:04

- Kas stovėjo sargyboj, sakykit? Kas saugojo?

Answer: Kas čia žino. Civiliai žmonės stovėjo, vienu žodžiu, viską... Turėjo bananus vadinamus. Na, ne bananai, vadinami stermakojai (?) bizūnai tokie, iš odos pinti bizūnai. Na ir su tais bizūnais, čia ir raitų buvo, ir pėsčiųjų sargybinių, kad tos nepabėgtų. Pasmerktieji kad nepabėgtų, tai vienas dalykas. Antras dalykas, kad civiliai neprilįstų ar ką.

- O vokiečių buvo čia?

Answer: Na kad nelabai panašu, nelabai. Gal kur buvo, bet šiaip kad matyt, tai nematėm vokiečių nei vieno. Ne, lietuviai, lietuviai. Gal kur vokiečiai buvo koks, kokią komandą davė, kur įlindęs. Ale taip kad buvo, tai ne...

- Bet vokiečių kareivių kad būtų koks?

Answer: Ne, ne. Tik buvo vienas, jeigu du ir tai kur pasislėpę, jų nesimatė. O tenai kad šaudė, o kas ten žino? Ten nieko neprileido artyn. Ar ten vokiečiai, ar ten lietuviai šaudė?

- Kiek čia galėjo būti dabar iš viso, jeigu paimt, kurie saugojo, varinėjo, grynai visas tas, kaip sako, tas aparatas, reiškia, šitų?

Answer: Na tas aparatas buvo labai didelis, labai didelis.

- Žudikų?

Answer: Dabar: vienus varė duobę atkasti -- niekuo dėti žmonės. Atėjo, pasakė, "eik kas", ir viskas, taip. Dabar kitus varė vežt, na tie į vežimą sudeda tų žmonių, kiek susodina ar dešimt, penkiolika, tai va. Daug buvo tų, katrie vežė, buvo sargyba, ir tų daug buvo. Tai čia vienu žodžiu pasakyti sunku.

20:19

- Taip, maždaug grubiai kalbant, kiek galėjo būti tų sargybinių, sakykit?

Answer: Na apie kokią gal pora, gal trejetą desėtkų, gal apie tiek. Kiek čia teko matyti aplinkui. O paskui, kada, matot, tuos žydukus varė, žydelkytės, aš tai nemačiau, bet pasakojo, kad ėjo vienas prie kito beveik. Žinot, apsupta vora jų, kad niekur nepabėgtų.

- Tai jūs, kai čia atvažiavot su dviračiais iš Krakų, tai jau žydai buvo vyrai sušaudyti?

Answer: Vyrai jau buvo sušaudyti.

- Bet tą pačią dieną šaudė?

Answer: Tą pačią dieną visus. Visus per dieną sušaudė. Pirmiausia sušaudė vyrukus jaunos, paskui mergytes, moteriškas jaunas, o paskui vežė vežimais, kaip sakiau, senius, vaikus, paliegusius. Na visokių žmonių buvo. Taip kaip dabar yra, taip ir pirma buvo. Na tai tuos vežė vežimais, o ką su tais darė, tai nežinau. Nežinau

- Tai tas momentas, kai jūs iš Krakų atvažiavot, tai buvo kai vyrai buvo jau sušaudyti, o moterys dar nepradėtos šaudyti?

Answer: Taip, taip. Moteriškos buvo paruoštos,

išrengtos vienu žodžiu, ruošiamos šaudyti. Aš nežinau, kaip pasakyti, kad panašiai taip.

- Ar visos jau buvo nurengtos, ar kai kurios rengėsi?

Answer: Ne, nurengtos buvo visos, nurengtos. Tai sakau, čia ažuolai buvo, tai į ažuolyno pusę jos veidais atsuktos, susodintos ant žemės, atstumu vieni nuo kitų taip kad tarpais galėtų praeiti žmogus. O tas sargybinis, katras vaikščiojo tarp jų -- ar ten vienas, ar du -- tai nuklauso, katra verkia arba rėkia, tai prieina ir koku tai ginklu, sunku pasakyti, per galvą duoda. Duoda per viršugalvį, kad tylėtų. O žmonės artyn iš viso neprileido, aš sakau, kokį 100 metrų atstumu būna nuo jų.22:54

- Na taip iš pažiūros tai kiek ten buvo tų žydelkaičių susodintų?

-

Answer: Na, žinot, kad musėt virš 100 -- daug, daug. Vienu žodžiu būrys nemažas buvo.

- Tai dabar taip maždaug įsivaizduot, kai jūs čia atvažiavot su dviračiais į šią vietą, į tą sodybą, kur šitas ažuolas, kelinta tai buvo valanda

maždaug?

Answer: Na ką tenai, vienu žodžiu prieš pietus.
Prieš pietus. O ten valanda tenai? Nei ten niekas
tų laikrodžių turėjo, nei niekas ką pagalvojo.
Vienu žodžiu vidurdienį ar panašiai.

- Reiškia, rytą vyrukus sušaudė?

Answer: Vyrukus, paskui mergytes, o paskui
važiuojant, matot, mums jau namo čia tais lauko
keliukais, tai senius į, vienu žodžiu, tuos
likusius getuose - getuose likusius, tai mes
pasitikome vežant na šiapus naujų kapinių jau.
Patys pirmi vežimai važiavo, o dar kada mes
nulindom į kapines, kada ką, tai, vienu žodžiu,
tada jie jau buvo atvažiavę -- į čia.

- Gerai.

Answer: Kas dar įdomu?24:40

- Tai viską papasakojot labai gerai. Mums buvo
labai svarbu, kad tą vietą parodėte.

Answer: Tai va, taip buvo.

Filmavimas viduje

(25:05)

Answer: Aš, Vytautas Račickas, esu gimęs Kėdainių rajone, Krakių valsčiuje, Milvidų kaime. 1923 metų spalio 1 dieną gimiau Milvidų kaime, na maždaug apie tris kilometrus atstumu nuo Krakių. Susidėjo aplinkybės, kad melioracija pradėjo išskeldinėti žmones iš vienkienių į gyvenvietes, ir taip palikus savo tėviškę reikėjo atvažiuoti į Krakes ir čia apsigyventi. Tai buvo 1973 metai. Na ir ką gi, čia apsigyvenome ir gyvename po šiai dienai. Bet dar gyvenant Milividuose praūžė visos karo audros. Teko gyventi Lietuvos laikais, kada valdė Lietuvą Smetona, paskui 40-tais metais Smetonos valdžia griuvo, atėjo rusai. Rusai kada atėjo, iš pradžių atrodė šiaip ar taip, bet nekurie žmonės jau buvo paliesti. Taip kad va Krakių miestelyje gyvenantys žydai turėjo parduotuves. Na ir kur buvo stambesnės parduotuvės, turtingesni žydai tas parduotuves nacionalizavo ir į tas parduotuves paskyrė vadinamus komisarų. Tie komisarai prekavo žydų užgyventu turtu, žydų prekėmis, o žydai buvo iš parduotuvių išvaryti. Praėjus nekuriam laikui, tai

buvo 41 metais, užėjo vokiečiai. Rusų kariuomenė pasitraukė iš čia, taiyra iš... išvyta buvo, ne pasitraukė, jie ne geruoju išėjo, atėjo vokiečiai. Vokiečiai atėjo, iš pradžių buvo na kaip lyg keista dėl to, kad rusai 40 metais birželio mėnesį pradėjo vežt žmones, pradėjo sodinti į kalėjimus. Tai Lietuvai buvo labai gal skaudu. Didelės kančios dėl to, kad lietuviai buvo nematę tokių dalykų. Tai va. Kada vokiečiai atėjo, viskas atrodė prapuolę, pasidarė lengviau gyventi. Nei vienas nebijojo savo namuose būti dėl to, kad jau buvo garantuota, kad neišvež. Tai lietuviams, o žydams pasidarė visai atvirkščiai. 28:50 Krakų miestelio vidurys beveik visas buvo apgyvendintas žydų. Jų čia nemažai buvo, galėjo būti gal apie 800, gal apie 1000 žmonių įskaitant mažiukus, senius -- vienu žodžiu. Ir vokiečiai pradėjo iš karto žydus persekioti, praėjus... Vienu žodžiu. Frontas pasitraukė toliau į rytus. Žydams buvo pasakyta, kad jie neturi teisės vaikščioti tuo laiku miestelyje buvusiais šaligatviais, o kad jie vaikščiotų tik gatve. Be to, ant krūtinės ir nugaros turėjo turėti prisiūtas tam tikros išmieres Dovydo žvaigždes. Geltonos žvaigždės, jos turėjo savo ten išmieras kokias ar ką. Kiek pabuvus, žydams taip pagyvenus, pradėjo ruošti getą miestelio kvartalėlyje -- nedidelis tas kvartalėlis. Tam kvartalėlyje paėmė visas gatves

užtvėrė spygliuota viela, kad niekas negalėtų išeiti, ir visus žydus suvarė į tą getą. Kada suvarė į getą, jaunas žydelkytes ir jaunus žydukus atskyrė nuo šeimų ir suvarė į vienuolyną --buvusios ištaigietės tuo laiku, sakau, kad čia merginos nusikaltusios tokios dar buvo. Ten buvo šimtas tų merginų ar kiek, nežinau. Tuos vyrukus, moteriškas jaunas suvarė, kaip sakau, į tą pastatą, o visi seni ir vaikai liko getoje. Na getoje jiems buvo gyvent tikrai kad sunku. Jie ten maisto atsargų kiek turėjo neturėjo, tos maisto atsargos išsibaigė. Na, ir buvo lietuvių, katrie bandydavo perduot maisto jiems: ar ten pieno, ar ten duonos, ar ten, na, vienu žodžiu, kas ką turėjo. Bet tuo laiku buvo pasakyta taip: "jeigu su žydu bendrausi ar žydui valgyt duosi, tai būsi traktuojamas lygiai taip kaip žydas ir būsi uždarytas į getą". Tuo pačiu atbaidė. Na neatbaidė, bet. Na kaip: lietuviai bijojo eiti prie getos, bet vis viena ten vienas kitas, na kaip paaukojo beveik save, maitino tuos žydus. Gete prabuvo jie kiek laiko, na kad aš tikrai nežinau, kiek jie ten buvo, kiek jie prabuvo. Gal apie mėnesį, gal daugiau, gal mažiau kokią dieną, juos pasmerkė myriop, sušaudyt. 33:24. Kad taip padaryt Pištiniukų kaime, čia netoli nuo Krakių, apie pora kilometrų gal, buvo krūmokšniai, ažuolynas didžiulis. Va. Tenais pavarė žmones, kad

iškast duobes. Duobes varė, na vienu žodžiu prievarta, su šautuvu, nori ar nenori, patinka ar nepatinka, būk geras eik ir kask. Nu vat. Ir ten, Pištininkų kaime, buvo iškastos trys duobės. Aš jų nemačiau atvirų, tų duobių, bet kiek pasakojo, tai duobė... kiekviena duobė buvo po 30 metrų ilgio, trys metrai pločio, trys metrai gylio, tokios maždaug duobės iškastos. Na pabaigus duobes kasti, ant rytojaus, tai buvo rugsėjo pradžioj, varė šaudyt. Pirmiausia surenka, tai yra, iš vienuolyno, kaip sakiau, buvusių pastatų išvarė jaunos žydukus. Juos varė nei keliais, nei nieko, tiesiai per laukus varė į laukuose esančią sodybą. Toje sodyboje prie klojimo juos, aišku, nurengė. Aš nemačiau, ale tikrai tiek pasakojo:, juos išrengė iki baltinių ir paskui nuvarė prie duobių ir sušaudė. Man teko matyt atvarytas jaunas žydelkytes, ir jos buvo... Aš su savo draugu dviračiais nuvažiavome pasižiūrėti, kaip ten kas kur dedasi prie tos sodybos. 34:52 Sodyboje jau žydelkytės buvo išrengtos ir vienais baltiniais susodintos pievoje po keturias, po keturias eilutėje veidais į ažuolyno pusę, ir tarp jų vaikštinėjo sargybiniai, ar ten vienas, ar ten du jų buvo. Žydelkytės, žinodamos, kas jų laukia, vienos verkė, kitos rėkė, bet tie sargybiniai joms su kažkokiu ginklu užduodavo per galvą, per viršugalvį, kad jos

nutiltų. Kada jas jau ten, kiek jiems reikėjo, parengė šaudyti, visus ten esančius žmones, tada mes buvom ne dviese. Ten buvo žmonių daug, na skaičius gal apie 100, apie 150 jų galėjo būti, minia beveik. Tai tuos visus žmones, katrie ten buvo susirinkę, išvarė iš tos teritorijos. Tuo pačiu išvažiavome su savo draugu ir mes.

2 kasetė

- Tamsta, o jūs tą dieną, kai šaudė, jūs iš anksto, iš vakaro žinojot, kad jau ant rytojaus šaudys?

Answer: Ne, ne. Katruos varė, žinot, varė iš kaimo, varė naktį, ne dieną kasė duobes, naktį. Per naktį iškasė duobes. Kada vienkiemiuose gyvenom, tai iš lūpų į lūpas. Tai katruos pavarė, tai tie žinojo, o mes atokiau gyvenom, atokiau truputį nuo jų, tai iš mūsų krašto nebuvo pavarytų žmonių, nežinojom. Tai paskui ant rytojaus rytą susižinojom, kad šaudys žydus, kasa duobes, bet kai jas iškasė, tai buvo neaišku, o pabaigė dėl to, kad didelės duobės. Mat tokias duobes iškasti kastuvais, tai buvo ne taip paprasta, ir daug buvo žmonių privaryta vienu žodžiu. Ant rytojaus rytą, tą pačią dieną, kada šaudė, iš ryto sužinojom, kad duobės iškastos ir paskui jau, na kaip, labai greitai pasklido gandai, kad jau šaudo žydus, vienas dalykas. Antras

dalykas, tai papliūpos girdėjosi, bet tai jau čia labai toli buvo.

- Ir Milviduose girdėjosi?

Answer: Milviduose. Bet, žinot, keliu einant, t.y. toli, o oro keliu, tai čia tas atstumas labai daug sutrumpėja. Tą dieną, matyt, gal oras buvo palankesnis, gal kas -- papliūpos girdėjosi.2:23

- Kokia diena buvo, koks oras buvo tą dieną, kai šaudė?

Answer: Na kad vienu žodžiu taip: lietus nelijo, bet taip ar saulėta, ar debesuota, neprisimenu. Ne, nežinau, negaliu pasakyti nei šiaip, nei taip.

Lietus tai tikrai nelijo dėl to, kad pro bažnyčia kada vežė tuos jau pagyvenusius ir mažus vaikus, tai dar daug kas išskėlė mažiukus. "Marija, gelbėk mus" rėkė, nu, žydai vežami vežimuose.

- Tai jau šitą jūs matėt?

Answer: Ne, nemačiau, tik pasakojo. Buvo žmonių čia daugybės, kad greičiausiai buvo trečiadienį, pagal mane, o trečiadieniais buvo turgai miestelyje. Tai va.

- Tai kaip jūs sugalvojot važiuot pasižiūrėt?

Answer: Na vienu žodžiu ne mes vieni. Važiavo, na, aš nemoku pasakyti, važiavo labai daug ir pėsti, ir važiuoti, ir raiti, ir visaip, visaip žmonės važiavo pasižiūrėti dėl to, kad čia tuo laiku kaip ten atrodė, įdomumo dėlei ar ten kaip, sunku

pasakyti. Šių minčių vedini mes ten atsidūrėm. Eina vienas, važiuoja kitas, nu, važiuojam ir mes, žinot, į tokia beveik paniką papuolus, tai kad ten kitą kartą ir nežinai beveik ką darai. Tai mes ten ir atsidūrėm tada prie tos sodybos, kaip sakiau.4:09

- Ką jūs ten pamatėt, kai atvažiavot prie tos sodybos?

Answer: Na ką mes ten pamatėm. Apie tą sodybą, daugiausia apie klotimą, buvo daugybė žmonių. Na ką. Sakau: žydelkytės buvo išrengtos, sėdėjo veidu į ažuolyną. Nu ką gi? Žmonės nekurie bandė skudurėlių koki geresni pasigaut. Va ten tokie reikalai buvo, o paskui, kada iš ten išvaikė, tai, aš sakau, mes su savo draugu su tokiu Klišausku, miręs jau jisai žmogus, nuvažiavom į naujas kapines. Ir ten ne mes vieni buvom, ten buvo žmonių nemažai krūmuose, tenai. Vienu žodžiu, nuo žydų šaudymo vietos visas tas kapinių pakraštys buvo apsodintas medukais, nu, tokie krūmeliai. Į tuos krūmelius buvo prilindę. Ir mes dviračius pasimetėm, sulindom į tuos krūmus ir ten -- pasižiūrėt, kas ten darosi. Ir tuo laiku, kaip sakau, tas atvarė žydelkytes prie duobės. Jas sustatė veidu į duobės pusę, vieną prie kitos pečiais surėmė, na ir jas tik spėjo atvaryti, ten gal praėjo minutė, gal pora minučių, ir pasigirdo -

- ar kulkosvaidžių, ar ten automatų kokių --
papliūpos. Na ir tos visos moteriškutės sukrito į
duobę, kelios likę dar stovėjo ten ant kranto. Ten
ar trys, ar keturios -- kad dabar išgaravo iš
galvos. Na ir tas dar vieną, kitą šūvį, ir paskui
visi tie, katrie šaudė, puolė prie duobių. Iššaudė
į duobes. Tuo laiku pasigirdo kapinėse, na,
šurmulys lyg, nu kaip, riksmi, tai čia, tai čia
surinka. Kas čia darosi? ogi pasižiūrime su savo
draugu, kad kažkoks pilietis raitas su arkliu
jodinėja po kapines ir vaiko žmones ir rėkia, kad:
"čia ne paroda, greičiau iš čia, greičiau." 7:15
- Lietuviškai šaukė?

Answer: Lietuviškai. Lietuviškai. Lietuviškai
šaukė, kad greičiau iš čia, ir taip kad ten pradėjo
vaikyti. Kas paspėjo pabėgti, paspėjo, kas
nepasėjo, gavo bizūnų per nugarą, o mudu su savo
draugu su dviračiais išvažiavom važiuoti iš
kapinių. Nejutom nei tų antkapių, nei tų kapų, nei
ten nieko. Na ir taip grįžtant pusiaukelėje nuo
kapinių nei iki Krakių, mano draugas sako, kad va
dabar, sako: "tegu... nepagaus jau daugiau mūsų". O
apie žydų kelią, jeigu šnekant, tai tuos jaunos
žydukus, kaip pasakojau, iš vienuolyno pastatų varė
tiesiai per laukus, o tuos pagyvenusius vežė
arkliais. Pagyvenusius, mažus vaikus, ligonius, ten
vienu žodžiu viską, tai juos vežė arkliais iki

duobių. Ir tik iki sodybas, ne iki duobių. Dar kada mes grįžom iš tos sodybos keliu, kaip sakau, pusiaukelyje, tai sutikome pirmus vežimus su žmonėmis. Na, aišku, jie ten prisidėjo į vežimus medžiagų galbūt, gal maisto dar kur kas turėjo, gal turėjo kokių vertybių. Tai vežimuose ten gal telpa po koki penkiolika, gal po dvidešimt žmonių, kaip kokiam vežime. Ale mes ne... Jaugi su jais buvom susitikę dėl to, kad važiavom į kapines, o kiek jų ten važiavo, tų vežimų, sunku pasakyti. Aišku, žmonės važiavo ne savavališkai – irgi varė, atėjo, pasakė, "tu, tu, tu važiuosi ten ir ten".9:32

- O tuos vežimus sargyba lydėjo?

Answer: Kad ne, ne. Ten nebuvo kam bėgti, kas ten bėgs. Na kas ten bėgs? Senis nepabėgs, ligonis nepabėgs, vaikai irgi nepabėgs, taip kad ten sargybos nesimatė apie vežimus. Ten tik sargyba buvo -- apie getą buvo sargyba, kol ta geta buvo. Paskui apie pastatą vienuolyne buvo sargyba, kur ten buvo tie pasmerktieji.

- Tai parodykit dabar, galbūt mes nufilmuosim tą jūsų -- labai gerai nupaišėt tą schemą. Parodykit į kamerą, kaip čia.

Answer: Jeigu šnekant apie tą visą getą, apie tą visą jų vargą, apie tą jų paskutinę kelionę, tai atrodytų maždaug taip. Čia yra geta, iš to geto surinkę žmones vežė keliu, gatve, čia bus pagal

dabartinį pavadinimą tai Vasario 16-osios gatvė, Basanavičiaus gatvė ir paskui Betygalos gatvė, link Betygalos. Artimiausia gyvenvietė buvo -- kaipgi ją galai kur...išsikraustė iš galvos, na tegul būna Aplinkagalys. Paskui iš Aplinkagalio Pašušvys... ir taip toliau. Ten paskui Raseinių rajonas ir Betygala, tuo keliu. Na čia juos nuo Krakių pavežė gal koki porą kilometrų, ir tada buvo posūkis į kairę, yra lauko keliukas, tuo lauko keliuku juos vežė prie tos sodybos, kur buvo jie ruošiami mirčiai. Nu va. Ką daugiau čia? Dabar ta pati mirties vieta. Jiems... Ten tai melioruota dabartiniu metu, viskas vienu žodžiu, viskas atrodo tvarkoj, bet pirma tai buvo krūmai, pelkės, kad, vienu žodžiu, ten beveik nepraeinama vieta buvo. Aplinkui gyveno gyventojai, viskas. Tai pas tą gyventoją nurenginėjo, o paskui čia, nuo Krakių, iš tos pusės žiūrint kitaip. Bet iš anos pusės tų pelkių gyveno irgi žmogus. Tą žmogų iš namų, na kaip, iškėlė tuo laiku dėl to, kad paklydus kulka galėjo kliūti ir anam, nesvarbu, kad jis gyveno už krūmų, kad ką... Kad to nebūtų, jį nenušautų, nesužeistų, tai jis buvo iškeltas. Na ir taip užsibaigė tų žydų gyvenimas Krakėse. Dar, be to, į Krakes buvo suvežti žydai iš Surviliškio miestelio, iš rinkiškio, iš Gudžiūnų ir, jeigu neklystų, Pernaravos, berods, kad iš Pernaravos buvo atvežti.

O iš kitų, čia va iš Josvainių, čia iš Dotnuvos, -- tai tuos žydus vežė į Kėdainius. Čia jau jų pas mus nešaudė.13:42

- Dabar sakykit, kaip jūs matėt, kaip šaudė, kai jau iš kapų jūs žiūrėjot, taip. Tai dabar buvo duobė. Tai dabar tas žydes, kurias išrikiavo sušaudymui, ar jos buvo į kapų pusę nuo duobės, ar už duobės jos stovėjo?

Answer: Ne, jos stovėjo toje pusėje kapų veidu į duobę. Veidais į duobę, jeigu taip pasakyti, ir stovėjo iš Krakų pusės. Iš kapinių pusės jos buvo sustatytos ir čia jos buvo sušaudytos, o iš anos pusės, iš lauko pusės, tai tenais buvo iškastos duobės, ir žemės supiltos į vieną pusę. Ne taip, kad į vieną pusę piltų žemės ir į kitą. Supylė į aną pusę nelyginant kad šaudykla kokia padaryta, dabartiniu metu irgi yra. Šaudykla padaryta, ta pusė švari, o iš anos pusės... Ten kitiems buvo taip...

- O šaudė iš kurios pusės?

Answer: Šaudė nuo kapinių pusės, nuo Krakų pusės, ir keliese atėjo, gal trys, gal keturi tie buvo, kurie šaudė. Iš ko, iš paplių, siluetai tokie matėsi į tą pusę, tai į tą pusę pasisuko, žinot. Prie duobių kada bėgo, sunku pasakyti, keli jie ten buvo -- ten tokiu momentu, aš sakau, kad žmogus papuoli į tokia, na nežinau, kokia ten aplinka tada atrodo, kokia ten savijsauta būna. Čia labai sunku

pasakyti. Gal žmogus, ir kiek nuo proto, gal kas biškį pasidaro. Taip kad ten tokios beveik, na, ne smulkmenos, ale kitą kartą nepaspėji atkreipti dėmesį nei į vieną, nei į kitą. Čia vieną matai, čia kitą matai, čia viskas į daiktą susipina, ir... Tai va.

- O tie kur šaudė, jie buvo civiliai ar uniformuoti?

Answer: O kas juos ten žino. Mes čia nuo kapinių... Ten būdami, tos sodybos - mes jų nematėm. O gal ir matėm, gal jie ten buvo. Jeigu jie buvo civiliai, na kas, civilis yra civilis, o paskui nuo kapinių prie duobių, tai ten tikrai kad nesimatė, kokie ėjo, civiliai ar buvo kariškai apsirengę. Ar jie ten buvo lietuviai. ar ten vokiečiai, ar ten rusai, o kas ten žino, kas ten tokie buvo. Bet, sakau, toj sodyboj būnant, tai ten kad vokiečiai būtų, tai nesigirdėjo. Dėl to, kad vokiečiai -- jis lietuviškai tai tikrai nemokėjo, o kad vokiškai šnekėtų, tai nesigirdėjo niekur.

- Dar jūs pasakojot, kad ten tie žmonės, kur susirinko prie sodybos pasižiūrėt, kad jie ten bandė kažkokius drabužius paimt. Ar tie drabužiai buvo pasiekiami, juos buvo galima, prie jų prieit, juos paimt?

Answer: Tai, Dieve mano, atidarytas klojimas dviejų durų, kaip mes vadiname. Iš vienos pusės

durys ir iš kitos, skersai klojimą galima pavažiuot. Tai va. Kas norėjo, tasėjo ir kas norėjo, tas emė, kam širdis daleido. Kam nedaleido... Kitiems ir žydai buktai siūlė, kad imk. Visi buvom pažįstami, sykiu užaugę beveik.17:40

- Na o paskui, kada jau tuos žydus sušaudė, kas buvo su žydų namais, su žydų turtu, kam jisai atiteko?

Answer: Kada žydus sušaudė, tai vienu žodžiu taip kad tą visą turtą nešė, kas tiktai turėjo kokią, na gal, gal... Gal gobšumą žmogus turėjo, gal gudrus norėjo pasirodyt, gal norėjo likti turtingas. Na tai į tuos namus lindo ir nešė tą, kas kam papuolė. Kas drabužius, kas auksą ieškojo, kas pinigų ten ieškojo. Oi, čia sargyba stovėjo, dabojo ???, ale tas sargybinis dar būdamas glėbiais tįsė, ten tų skudurėlių susirinko. Na taip tas turtas ir išgaravo. Ir dar tas buvo charakteringa, kad va mūsų Lietuvos laikais, vis sakydavo, kad eina vogti. Vagis jau buvo žmogus baisus, jo visi bijojo, visi saugojosi, kad geriau su vagim reikalo neturėt. O kada pradėjo iš žydų turtą nešti, tai išmįslijo tokia perifrazę "grybaut, grybaut". Na irėjo "grybaut", tai, sakau, kas norėjo pralobt, kas norėjo. Sunku pasakyti tas žmonių mintis, ko jie ten vis taip brovėsi, į tą. Na, aišku, į turtą, nieko kito. O su jų pastatais, tai pastatai taip ir

liko pastatai. Viena tokia buvo Sinagogos gatvelė, tai tą Sinagogos gatvelę visai sunaikino, o paskui, katrie buvo geresni pastatai, tai suleido žmones gyventi. 48-49 metais, kada buvo didžiulė invazija tų žmonių, persikilnojimas, taip panašiai, tai į tuos žydų namus privežė... Iš Dzūkijos čia atvežė žmonių, čia iš kitur, na vienu žodžiu taip kad tuos namus paėmė ir apgyvendino. Tie, skaitėsi, tuo laiku valdiškai namai. Buvo čia kažkoks tai komunalinis ūkis, ir tie visi, katrie gyvena žydų namuose, tie mokėjo kažkokius tai mokesčius už komunalinį. 20:45

- Už butą.

Answer: Už komunalines paslaugas.

- Tai gavo. Tai per visą vokiečių laiką tie žydų namai stovėjo tušti?

Answer: Taip, taip. Į juos kas norėjo tas ėjo, ką norėjo tą darė. Kitus namus, matot, dar buvo ir taip, kad sudegino, arba kas turėjo blogus namus...

Tai va: jeigu sudegina karo metais sodybą, tai atvedė prie katro nori žydo namo, tą namą griauk, vežkis, statyk pas save. Va. Pasistatė tų namų, čia vienas kitas ir dabar dar tebestovi nekurie namai tie, katrie buvo iš žydų namų pastatyti. O katrie išliko, tai sakau, padarė komunalinį ūkį čia vienu žodžiu, viską. Čia šiočia tokia apskaita paskui buvo tų namų. - Na o jums yra tekę matyti pas koki

kaimyną, kai užeinat, matyti žydų daiktus arba kitas žmogus kažkokius tai ten žydų indus turi ar ką?

-Kokius matydavot žydų daiktus paskui pas žmones?

Answer: Keistas klausimas. Nežinau, atsakyti į jį ar ne.

- Atsakykit.

Answer: Dieve mano! Atvirai. Pirma buvo mada kaime susieiti, pasivakarauti. Nu va. Pabaigi dienos darbus, biškį apsiplovęs kojas, na ir nueini pas kaimyną. Na tai eini pas kaimyną, dar ir po šiandien prisimenu tokių va: susieina na koks desėtkas vyruku, gal kada daugiau, gal kada mažiau kokį vakarą - "tai kaip "grybaut" sekas?". "Va, sako, Faibos šuba", nueina, atneša, parodo Faibos šubą. Visi apžiūri, kad tikrai graži šuba, kurgi čia, arba tenai kokie batai, va kokius batus radau čia pas tą Yciką tenai ar pas kitą kokį. Teko matyti, kaip nematysi, gi čia slėpės nuo valdžios gal kiek, bet žmonės tarp savęs tai nesislėpė.

- Tai čia visi pažįstamų žydų daiktai buvo, ar ne? Pažįstamų žydų daiktai?

Answer: Na taip. Ne, patį daiktą iš ko jis gali pažinti, bet jeigu, daleiskim, jis rado Faibos namuose, tai buvo Faibos, jeigu Sroliaus tai buvo roliaus, jeigu Aiziko, tai buvo Aiziko. O kieno tie rūbai buvo, kas ten juos žino? Kas juos ten žino?

- Tai tie "grybautojai" perdaug ir tų žydų nesigailėjo, jiems tai nauda iš to buvo, ar ne?

Answer: Dovanokit...

- Tai tie grybautojai šitų žydų nesigailėjo? Jiems nebuvo gaila tų sušaudytų?

Answer: Na kas ten dabar gali apie juos pasakyti, ar jiems ten buvo gaila, ar negaila, o kas ten pasakys. Kad jų gaila, tai gailėjo visi, bet kad turtas, tai turtą maždaug buvo taip samprotaujama, kada tu atėjai, nei rinkti, nieko, viskas. Na tai ar jį pasiims vokiečiai, ar jį pasiims kas, pasiimsiu aš, na tai panašiai apie tai. O paskui, matot, praėjus nekuriui laikui pradėjo šiek tiek apsitvarkyti, tai tada tuos visus... Vienu žodžiu taip, visus rūbus ten, avalynę ir kitą ką, išskyrus auksą

ir pinigus, o daugiau, tai padarė parduotuves nebe tai tokias ir tose parduotuvėse visą tą turtą pardavinėjo. Kitą laukan išmetė, kitas supuvo, nu kad ten...

- Kiek buvo tokių parduotuvių Krakėse?

Answer: Kad žinot, nežinau, nežinau. Kad buvo, tap taip, bet kiek? - tai nežinau dėl to, kad aš į jas nėjau, nieko nepirkau ir... Nežinau, kiek jų ten buvo.

- Dabar papasakokit, tie, kur šaudė, vietiniai, žydus kur šaudė, jie paskui pasikalbėdavo, teko

girdėti, kad jie savo išpūdžiais dalintusi, kaip ten buvo?

Answer: Buvo visaip. Na dauguma gal tie buvo tokie, na nelabai drasūs, bet... Kada užėjo vokiečiai, aš vėl grįžtu atgal – kada užėjo vokiečiai, tai pirmos žydų aukos buvo: nušovė dantų techniką, rabiną. Dėl to, kad Krakėse buvo sinagoga tuo pačiu buvo ir rabinas, jų šventikas. Nu ir...Tai pirmos aukos buvo dantų technikas, rabinas ir paskui gydytojas Alperavičius. Tą pavardę prisimenu dėl to, kad su jo sūnumėjau į mokyklą, su tuo žyduku. Na ir va. Juos neva tai, dėl žmonių akių paėmė ir uždarė į kalėjimą. Kalėjimas čia Krakėse buvo. Jis ir dabar dar tebėra, tik jau ne ta, ne ta paskirtis. Na tai juos, nepasakysiu ten, gal... gal para išlaikė, gal neišlaikė paros, atseit, ir paleido. Tai išėjęėjo iš kalėjimo kur tai buvo... Sekmadienį juos paleido iš ryto, kad mes buvom suėję į bažnyčią, tai jau vienas iš jų taip jau išdidžiai į kišenę įkišo ranką, išėmė let kupiną saują aukso dirbinių, vienu žodžiu. Ten visko buvo, ir apyrankių, ir laikroduku, ir grandinėlių, ir žiedų, na, vienu žodžiu, kiek tik laiko sauja. "O, sako, neapsimokėjo žydą nušaut?"

- Tai kas čia toks buvo?

Answer: Na, aš jau ir neprisimenu, kas jis toks buvo.

- Prisimenat, nenorit sakyt.

Answer: Neprisimenu, ne. Negyveno jisai -- kada 1944 metais užėjo rusai, tai, vienu žodžiu, jį gal už savaitės ar už dviejų ir rado už klojimo nušautą. Nušautą jį rado, tą pilietį, kur su auksu džiaugėsi. 28:00

- Tai kas jį galėjo nušauti?

- Answer: Nežinia, kas jį ten nušovė. Taip ir liko paslaptis. Tai va. Na, ką daugiau. 2:28:28

- Ar yra jums tekę girdėt, kad jie pasakotų, kaip šaudė, kaip vyko tas šaudymas?

Answer: Ne, ne. Matot, jie gal kam ir pasakojo, gal didžiavosi kur, bet tuo laiku aš buvau toks, na, pusiau vyras, ne piemuo ir dar ne vyras. O čia jau, vienu žodžiu, šaudė, šaudė suaugę žmonės, ne piemenys. Dabartiniu metu, matot, tai jau keturiolikos metų, skaitos vyras, o pirmai, jeigu kariuomenėj netarnavęs ir...

- Į kompaniją nepriima.

Answer: Nepriima į kompaniją rimti žmonės. Na, aišku, kaip jie nesididžiuos, kaip jie nesidžiaugs, taigi -- vis tik turto prisirinko nemažai, vienas dalykas. Antras, savo žvėriškus tuos jausmus apramino kiek. Vis tiek, matot, jeigu reikia gyvybę atimti viščiukui ar paršiukui, ir tai pagalvoji, kaip čia dabar, ale kad reikia, kaip kitaip padarysi. O dabar čia niekuo kalta žmogų, niekuo kalta, niekuo dėta, su katruo sykiu augta, sykiu gyventa, sykiu džiaugtasi, liūdėta ir taip toliau, ir taip toliau. Dabar paimek jį ir nušauk, na, tai kaip. Čia sunku, sunku labai pasakyti, kaip jie ten jautės, ką jie darė.

- Sakysit, ar jūs matėt, kaip nušovė tuos tris: Alper...

Answer: Ne, nemačiau. Juos nušovė naktį, ir niekas jų nematė, kada nušovė. Juos nušovė gal už miestelio Dotnuvos pusėn važiuojant. Dotnuvos link važiuojant, ten buvo vadinama klebonijos lanka, ir toje klebonijos lankoje, ten griovelis toks buvo, tai pagal pasakojimus juos pagal tą griovelį ir nušovė. Tik klausėm, ar jų ten lavonus išėmė kas kada, ar

neišėmė, ar jie ir po šiai dienai ten tebėra. Čia nežinia, ar juos išėmė, ar neišėmė.

- Tai sakykit, dabar tie, kur ėjo šaudyt žydų, ar jie nuo to praturtėjo, ar jūs tai jautėt, kad?..

Answer: Eikit jūs, eikit jūs. Eikit jūs! Na, tai jeigu iš to žmogus praturtės, tai kada jis gali nusigyvent. Dieve mano, vis tiek, na, jums gal neteko, paprastas daiktas, daleiskim, jeigu paimi paršiuką, pjauni, tai kelias dienas matai, kaip būna, kaip durta, kaip spardėsi, kaip ką šiaip, kaip kitaip. Dabar vis tiek žmogus. Žmogus! Ar jis žydas bus, ar jis vokiečių bus, ar prancūzas, ar ten koks, nesvarbu, vis tiek žmogus. Taigi jį taip, na, kaip, be... be jo pasisakymo tu jo nenušausi. Vienas verkia, kitas keikia, kitas kitą panašiai vis tiek kažką tai daro žmogus. Daro jis save begelbėdamas dar, vienu žodžiu, siunčia kažką tai tiems, katrie žudo. Na, tai kaip tas žmogus gali iš kur tai prasigyventi, jeigu jam kožną dieną stovi tie visi vaizdai, kaip ten atrodė, kaip ten buvo, kaip ten matėsi. Čia gi baisūs vaizdai. O! Ir taip, kad jie prasigyventų, tai, vienu žodžiu, ne. Lygiai taip, kaip visi. Lygiai taip, kaip visi nugyveno amžių, išsikraustė į aną pusę ir... Iš kur gi čia gali prasigyventi. Neuždirbta!

- Kaip tie, kurie žydus šaudė čia, Krakėse, kaip jie gyveno po šitų žudynių, šitam miestely?

Answer: Na, tai jie gyveno taip, kaip ir visi. Kiekvienas, na, kaip, jeigu susitinka žmogų... Vienu žodžiu taip, aš kaip jaunas tuo laiku buvau viską, bet vis viena susitikę jau bendraamžiai... Jau iš karto jaučiasi, kad jisai apie tai, ką jis dirbo, apie jį -- kad geriau nešnekėt. Jeigu truputį užsimini ar apie tą "grybavimą", apie kitą ar apie trečią, tai jisai iš karto pakreipia kalbą, kur ten pas mergiočių buvo, kaip žemę dirba, ten kaip šoka, kur kaip dainavo. Apie tokius dalykus prisimint nenorėjo. Ir žmonės nenorėjo jiems labai priminti -- dėl to, kad kitą kartą gal... gal nepatogu, kitą kartą gal ir šiokia tokia baimė, ir to būdavo. Kuom garantuot, čia gi žydui pasiuntė, gali pasiųsti ir klausinėjančiam tą pačią kulką, o kas čia. 33:58

- Na, tai tie žmonės, kurie nešaudė su tais, kur šaudė, bendravo? Eidavo išgert ten, pasikalbėdavo, į svečius ateidavo pas juos, buvo toks bendravimas?

Answer: Matot, yra taip. Kiekviena grupė žmonių turi savo draugus, turi savo gerbėjus, tuo pačiu ir tie. Jie savo gerbėjų turėjo. Turėjo! Vienam gal

leisdavo į getą įlikti, kitam gal davė ten koki
nebūt škodurą. Visai gyvenime būna, o taip kad,
vienu žodžiu, neapykanta būtų... Vieni nekentė,
žydšaudžiais vadino, o kiti juos glaudė. Glaudė.
Tai va vienas. Dabar dar nutylėt negaliu ir nenoriu
nusinešti į aną pasaulį. Dabartiniu metu visus
tuos, katrie šaudė, žudė, -- "politiniai kaliniai,
reabilitacija!" O! Na, tai klausykite, į ką dabar
čia panašu? Vienkartinės pašalpos jiems mokėta,
atseit, politiniams kalinams, ir viską, ir taip
toliau, ir taip toliau. Dabartiniu metu va, tai jau
praėjo ta karštligė, viskas, bet iš pradžių buvo
didžiausias šurmulyš. Koks jis buvo politinis
kalinys, jeigu jisai šaudė žmones. Va. O buvo buvo
pripaišyta visiems, kad jie yra politiniai
kaliniai, kad jiems čia reikia išmokėti, kad jie
vargo, ir panašiai. Kada 44 metais atėjo rusai, tai
rusai visus tuos, katrie šaudė, surinko ir... ir į
Sibirą, į kalėjimą. Sibire be išimties gavo po
dvidešimt penkis metus. O gavo po 25 metus dėl to,
kad buvo panaikinta mirties bausmė.

3 kasetė

- Apie reabilitacijas kalbėjot. Tai jie gavo
reabilitacijas čia jau toje nepriklausomoj Lietuvoj?

Answer: Taip. Taip, taip. Dabar. Dabar.

- Tai čia didelis buvo skandalas visam pasauliui iš viso, kad jie gavo. Čia gi Vakarų laikraščiai apie tai rašė. Dabar jau... Dabar jau panaikino keletą reabilitacijų, bet tai ne visas.

Answer: Eikit. Labai maža dalelė.

- O čia krakiškių buvo, kam buvo atimta reabilitacija?

Answer: O taip kaip! Atimta? Ne, ne.

- Tai jie visi reabilituoti yra?

Answer: Reabilituoti. Jau jų nėra, jie išmirę.

- Ar nors vienas yra gyvas?

Answer: Kad ne. O gal dar kur ir yra užsilikęs?

- O Krakėse? Ar Krakėse gyvena bent vienas dar?

Answer: Kad aš nežinau, nežinau, ne, musėt kad negyvena. Ar dar nepajungėt aparato?

- Ne.

Answer: Na, kiek aš žinau: Stonkus miręs, Zimkus mirė, nušalo, Kybartas Sibire mirė, Targonskis pabėgęs kažkur tai buvo, paskui irgi musėt, kad jau... Nu ir kad aš... ???...Jų čia visų neprisiminsi. Varnas miręs, va, jau penkis prisimenu. Jei dar pamislyčiau, dar jų rasčiau vieną kitą. Sarapas kažkoks tai buvęs, būktai. Aš jų nemačiau, su jais asmeniškai aš nesu šnekėjęs, bet žmonių pasakojimai... Jau čia nebuvo galima paslėpti.

- O tai kas reabilituoti buvo iš jų? Kas gavo reabilitaciją? Visi šitie reabilituoti buvo?

Answer: Nu, taip. Taip, taip.

- Tai juos reabilitavo po šito jau, kai atsėdėjo tuos dvidešimt penkis metus?

Answer: Ne, tai vienu žodžiu, skaitė, kad jie yra politiniai kaliniai. Politinius kalinius čia reabilitavo, pinigų davė po kelis tūkstančius rublių, dar buvusių.

- Tai jie dar gyvi buvo?

Answer: Kas?

- Tai jie dar gyvi buvo, visi šitie?

Answer: Ne, katrie buvo gyvi, tai tiems gyviems, katrie buvo mirę, tai jų palikuonims, vaikams, žmonoms ten, vienu žodžiu, bendrai visai šeimai. Vis tiek palikuonių tai buvo. Na, ir ką dar?

- Dabar dar noriu aš truputį apie getą paklausti. Dabar sakykit, jūs čia sakėt, iš kokių buvo kaimų, iš kokių miestelių buvo suvaryti žydai į Krakes?

Answer: Tai aš sakiau.

- Sakėt.

Answer: Surviliškis, Grinkiškis, Gudžiūnai, Pernarava. Su Pernarava aš abejoju. Tik esu girdėjęs, aš pats asmeniškai tai nemačiau, bet buvo tokios kalbos, kad suvežė čia, į Krakes. O paskui, matot, čia Dotnuva, Josvainiai, dar kiti miesteliai, tai juos vežė į Kėdainius. 4:25

- O sakykit, iš kur jūs žinojot, kad čia yra iš tų miestelių suvaryti į Krakų getą žmonės?

Answer: Matot, dabartiniu metu čia labai sunku žmogui sužinoti, kur jisaigyvena ir kur jisai eina dėl to, kad visur technika. Pavyzdžiui, pravedama, mašina važiuoja, ir ką čia žinai, kas iš kur. Pirmągi važiuodavo arkliais. Ateina, žmogų išvaro, kad tu nuvažiuok, parvežk, daleiskim, į Gudžiūnus žydus. Tai va, dvi ar trys šeimos buvo. Tai žmogelis nuvažiavo, susidėjo visus tuos žydus, tik jis važiuoja keliu ne autostrada. Keliai buvo neasfaltuoti, susitikęs jis žmogų vieną kitą, pasišneka, sako, ką veža ir kur veža. Taip kad čia iš lūpų į lūpas.

- Na, kai tas žmogelis tuos žydus veždavo, ar dar buvo koks sargybinis, kad juos saugotų?

Answer: Ne, jiems buktai šnekėta buvo, kad veš į darbą. Į darbus veš, ir viskas. Palik namus, pasiimk, ką tau reikia, ką tu turi, kokias vertybes ir kitą ką, panašiai, dėkis į vežimą ir važiuojam. Ir žmogus žino, kad čia ??? vokiečiai, tai susikraudavo mantą į vežimą, su vežimu parveždavo į tą getą. Aš sakau, aš asmeniškai nemačiau, bet katrie vežė, tai pasakojo, kad taip buvo.6:02

- Na, o kaip jie gete gyveno? Jums yra tekę matyti tą getą, kaip jie gete gyveno?

Answer: Na, kaip jie gete gyveno? Vienu žodžiu, taip. Getas buvo padarytas miestelio centre, kur dabar stovi veterinarijos vaistinė, kur žmonių vaistinė, čia toks kvartalėlis buvo aptvertas. Nu va. Čia daug ir tverti nereikėjo dėl to, kad buvo kur mūrai, tai čia jau netvėrė, o kur buvo gatvelė kokia arba išėjimas į gatvelę, tai visur buvo užraizgyta spygliuota viela. Kada žydai iš pradžių taip ir taip, o paskui toliau kada jau jie pradėjo pritrūkt maisto, vienu žodžiu, ir kitokios pagalbos galbūt reikėjo jiems. Tai jie susispietę prie tų vielų siūlo žmogui: "imk arba tą, arba tą", jeigu žmogus prisitaikė paduoti, kitą kartą tam žmogui paima ten, ką jis turi vertingesnio, padeda. Tai buvo toks atvejis: "imk, ir turėk, jeigu man reiks, atiduosi, o jei nereiks, turėk tu." Žydų toks posakis buvo, "jeigu man reiks, atiduosiu, jeigu nereiks, turėk tu". Ir tuose getuose, kaipgi čia nematysi, čia gi jie ne dieną ir ne dvi buvo uždaryti. Jie buvo uždaryti ilgesnį laiką. Kiek laiko buvo uždaryti, tikrai aš ir neprisimenu, ale tikrai, vienu žodžiu, ne taip trumpai. Dar tie senukai, kur buvo likę čia, getuose, tai taip, bet tuos jaunos - turėjo jiems sveikata išgert! ??? kas padavė tiems seniems, kas ten kaip, o ten jiems niekas nepriėmė, prie tų pastatų. Tada juos

išsekino, aišku, gal dar davė kokių ampuliukių, kad jie būtų ne tokie agresyvūs. Taip va ir slinko jų dieneelės.

- Tai kaip jiems ten gėrė tą sveikatą?

Answer: Tai kas ten žino? Ne, tai trumpa kalba. Dabar gyvenimiškai paėmus: jeigu žmogų paims ir uždarys, jam neduos valgyti, ar perdroš vieną kitą sykį, ten tu nusikaltęs ar nenusikaltęs gausi bizūno arba ten koku pagaliu, tai praeis kuris laikas ir žmogus nusilps... Ir ten lygiai tas pats. Tokiu būdu nutekina ir jėgas, o kada nutekina jėgas, tada su jais buvo lengva tvarkytis. Dar tada jų buvo likę nemažai, vis tiksliai Krakėse ir čia: kiek, apie 1250. Tai didelis skaičius žmonių. Tai tuo pačiu ir jaunų buvo ne taip jau ten mažai.9:20

- Ten, kai jie uždaryti buvo tam gete, ar buvo jiems galima valgyt paduot? Paduodavo jiems žmonės valgyt?

Answer: Ne, ne. Aš sakiau gi, kad žmonės buvo per visas informacijos priemones perspėti, per seniūnus, čia per visus, kad: "su žydu jeigu reikalą turėti -- ar jam valgyt paduosi, ar šnekėsi, nu, bendrausi, kitaip sakant, būsi

traktuojamas lygiai taip kaip žydai, ir būsi uždarytas į getą sykiu "su jais. Žmonės bijojo, na, kaip gi, bijojo. Prislinkdavo ten gal vakare, gal rytą prieblandai esant, ale jau čia buvo pasiaukoję žmonėstie, katrieėjo į tokias vietas.

- Va, įdomu jūs iš kur išgirdot šitą dalyką, kad jeigu pabandysi žydui paduoti ten jam ką nors, tai uždarys kartu. Iš ko jūs išgirdot, iš policininko, iš seniūno, ar iš tėvo? Kas jums pasakė šitą dalyką?

Answer: Čia buvo kalbama labai daug. Labai daug. Matot, ten viskas labai jau gražiai neužsibaigdavo, iš vieno nešančio atimdavo ten, kitą paduodant nuvydavo, kitą ten išlupdavo. Visaip buvo, visaip.

- Dar noriu paklausti vieną dalyką. Ar tie, kurie šaudė žydus, ar jie į bažnyčią vaikščiodavo?

Answer: O dar ir kaip. Dar ir kaip! Tai ką jūs galvojat, jeigu žydą nušovė, tai jisai į bažnyčią nėjo? Aha. Tie, katrie dori žmonės, nenuėjo į bažnyčią kokį sekmadienį, kitą, -- jeigu jisai mirė, jam sakydavo, kad jis į bažnyčią nėjo, jį priimt nevalia į bažnyčią. Taip? O tuos, katrie buvo prikišę savo rankas prie žydų, kada mirė, tai

juos laidojo, nu, ne taip, kaip Brežneva, ale netoli to. Vėliavos buvo pakabintos bažnyčioj, ne tai vėliavos, kaspinau nuo lubų iki žemės ir, vienu žodžiu, didžiausia puošmena. Taip, taip buvo. Dabar dar atsiminus... Daug čia ką pasakot būtų galima.

- Papasakokit.

Answer: Ne, čia ne vieta.

- Taip ir bus, čia bus archyve, čia gi Lietuvoj mes to nerodysim, čia viską mes sudėsime.

Answer: Ne, nusinešiu į aną pasaulį... Jau čia daug vėlesniu laiku buvo, jau kolūkiai buvo čia, viską. Na, ir vienas žydus šaudė... Vienas pilietis šaudė žydus, gavo dvidešimt penkis metus. Kiek jis ten sėdėjo, vienu žodžiu, paskui jam ten žydai koją nupjovė iki tiek. Ir grįžo jis iš... Iš to kalėjimo, kaip invalidas. Ir eina kolūkio pirmininkas pas jį, sako, "Jonai, ką dabar tu darytum, jeigu reiktų šaudyt žydus"? O jis, -- tokia kariška tarmė buvo, -- "jeigu reiktų, tai ir vėl tratyčiau tuoj". Nežiūrint, kad jis ir be kojos, ir be nieko, va: "jeigu reiktų, tratyčiau". O čia dėl bažnyčios, kur čia! O paskui, kada numirė, sakau, ir vėliavas, kaspinus nuleido jam ir didžiausias iškilmes, kad:

"mirė, mirė tas ir tas".13:50

- Tai kodėl jam tokia pagarba?

Answer: Na, į tą klausimą dar kol kas niekas neatsakė.

- O kaip jums atrodo, kodėl?

Answer: Niekas. Čia pas mus, vienu žodžiu, taip. Kad ir mes kaime gyvenom, kitą kartą gal ir nedasiskaitę tai, ale vis viena žmonės taigi protauja. Protauja, pasišneka susiėję, kaip čia taip gali būti. Nu kaip čia taip gali būti, o taip buvo. Buvo taip. Tai va.

- Aš taip dar galvoju, juk tada, kai vokiečiai užėjo 41 metais, juk jeigu tada kunigai būtų pasakę, kad tegul niekas neina žudyti žydų, ar tiek eitų žudyti? Kodėl tada kunigai nepasakė, kad žydų negalima žudyti? Labai paprastas dalykas.

Answer: Na, žinote, į tą klausimą labai sunku atsakyti. Čia reiktų, na kaip, toje srityje gal reiktų sueiti su tais kunigais, gal pašnekėti, gal šiaip, gal taip, jų pačių paklausti?

- Tai dabar jau tų kunigų nebėra, kurie tada buvo. Jūsų karta užėjo, tada jauni buvot, tai dabar jūs galit pasakyti.

Answer: Vienu žodžiu taip, dabartiniu metu - dabartiniu metu, tai kunigai šiek tiek į politiką kišasi, o anuo metu kunigai į politiką iš viso nesikišdavo. Oficialiai kad jie kištųsi... Gal jie ką tai ir darė, bet kad oficialiai -- ar jie užtartų, ar paprašytų, kad tu nežudytum, ar ką nors panašiai -- ne. Tik visą laiką jie kartodavo, kad reikia laikytis Dešimt Dievo Įsakymų. O ten yra septintas Dievo įsakymas, kad "nežudyk".

- Tai tie žudikai laikėsi devynių įsakymų.

Answer: Ne, matyt.

- Devynių laikėsi, reiškia, vieno nesilaikė, kitų laikėsi. Tai buvo devyni.

Answer: Ne, tai jie nei vieno jeigu sudėjus, jie nei vieno nesilaikė. Pirmiausia "nežudyk", antras "nevok", na jie vis tiek tai vogė. Vogė kas ką galėjo: tas auksą, tas drabužius, tas pastatus. Vienu žodžiu, vis tiek čia savos rūšies vagystė, svetimo turto pasisavinimas.

- Sakyskit, tom dienom, kai tos žudynės vyko, ar kunigų kur nors matėt, ar pasakė ką nors pamoksle, ar kalbėdavos su žmonėmis bažnyčioj?

Answer: Žinot, aš jums nepasakysiu.

- Jūs eidavot į bažnyčią?

Answer: Nežinau. Ne, tai aš eidavau į bažnyčią, žinoma, tik tada nueinu, kada jau būtinai reikia. Ale tiktai kad išgirsti iš sakyklos, kad sakytų, kad čia šiaip ar ten taip, tai kad neteko. Neteko, neteko girdėti. 17:26 Va, kaip būna, pragyventa, prabūta. Ir gal iš dalies gerai, kad neteks nusinešti į aną pasaulį savo tų minčių, gerai, kad tų visų baisybių matytų, girdėtų... Čia žydai buvo, žydai. O jūs paimkit, kas buvo pokario metais :45, 46, 47, 48, 49 metais. Jėzau, Marija. Kur dabar kolūkio kontora stovi, jūs maždaug orientuojatės, tai čia buvo aikštė. Jeigu toje aikštėje gulėdavo du-trys nušauti žmonės, tai skaitydavo ten labai mažai. "O, šiandien nedaug, tiktai trys guli žmonės". O kiek jų gulinėjo? Vienu laiku buvo trisdešimt šeši, žiemą buvo atvežti, nušauti trisdešimt šeši. Pavasarį, kada sniegas nutirpo, nuo kraujo buvo langas raudonas. Ir reikėjo matyti,

reikėjo pragyvent, reikėjo iškentėt viską. O, Jėzus, Marija. Daug rašė, daug prirašė, ale vienu žodžiu, viską aprašyti, visas baisybes, visas žudynes, visas skerdynes, baisu. Baisu. Iš pradžių lyg kad būdavo baisu, aš jau dabar čia net žydų apie pokario metus, apie 1945, 1946 metus, jūs įsivaizduojat Krakėse, kur dabar Laisvės aikštė priešais, čia buvo turgus. Na, žiema kaip žiema, atvežį nušautą ar ten miške, ar kur nušovė tą žmogų, pametė ant to rūšio, ir tegul būna. Bet dar kur pameta, tai pirmiausia išniekina, lavono kelnes, vienu žodžiu, užraitoja baltinius, viską, priėję apspardo dar tą mirusį lavoną. Dar ????. Dar antras: vasaros metu jeigu atveždavo, taigi diena, dvi, ir žmogus prasmirsta, smarvė negalima praeiti. Moteriškos su sviestu, su sūriu, su varške apsidėję aplinkui tą lavoną. Tas lavonas, aš sakau, musėm aplipęs, prasmirdęs, išpampęs visas. Taip, neduok Dieve. Jūs laimingi, jauni, ale seniems žmonėms ką teko matyti, pragyventi čia, sakau, nei didžiausiam priešui nelinkiu. Tiek tų žudynių, tiek tų skerdynių, tiek tų kančių. Gi pagalvoju, už ką. Ar saulės mažai, ar žemės mažai, ar vietos mažai? Kad čia neturiu supratimo jokio. Tai va taip ir pragyvenom amželi. Lietuva, rusai, vokiečiai, vėl Lietuva, jau toj Lietuvoj, matyt, teks užbaigti savo kelionę. Ir kiekvienas su savo, kaip aš

ateisiu priešas, būsiu geras. Rusas atėjo, oi, koks
aš geras, 40 metais patys matot, koks geras. Atėjo
vokiečiai 41 metais, "oi, kokie mes būsime geri" --
patys čia matote, kokie jie buvo geri. Atėjo rusai
44 metais, oi, kokie mes būsime geri, išvadavo jie.
Dabar atėjo lietuviai, "oi, kokie mes būsime geri",
visur laksto. Taip, ne kuriems žmonėms aišku, kaip
yra gerai, bele kaip. Daugumai šiaip sau.3:23:04

- Sakykit dar, aš vėl apie tuos žydus ir apie tuos,
kurie žydus žudė. Sakykit, ką jie darė po karo,
tie žydų žudikai? Ar jieėjo į miškus, ar buvo
tokių, kurieėjo į stribus? Aš pavardžių
neklausiu, bet kur jie lindo?

Answer: Vienu žodžiu taip. Pirmiausia juos surinko
ir pasodino už grotų, kitų šeimas išvežė rusai,
kaip atėjo. Taip jūs klausėt?

- Taip, taip. Ar visus surinko?

Answer: Išvežė šeimas, suėmė, vienu žodžiu, tuos,
katrie šaudė, suėmė, sukišo į kalėjimus po
dvidešimt penkis metus. Tai taip jie ir išnyko, gal
vienas kitas dar išėjo į mišką vadovauti dėl to,
kad, nu kaip, galėjo būti baigusių kokias karo
mokyklas. Karo mokyklą, pavyzdžiui, jeigu baigęs,

tai jis išėjo į mišką.

- Tai buvo tokių, tikrai jūs žinot čia tiksliai, kad buvo miške?

Answer: Ne, kad taip tikrai būtų, nežinau, bet taip samprotaut galima. Taip samprotaut galima.

- Nes kitose vietose tai mes, kai klausėm senų žmonių, sako taip, sako šitie šaudė, paskui išėjo į mišką.

Answer: Yra tokių. Gal buvo ir taip, bet čia iš mūsų kažkas, gal buvo koks išėjęs. Matot, čia pas mus tas mirties šokis, tai jisai buvo, na kaip, nelabai didelis. Čia daug žmonių nereikėjo, nereikėjo išžudyti, pavyzdžiui, kad ir žydus. Juos pirmiausia, sakau, kada 44 metais atėjo rusai, tai juos labai greitai surinko ir į kalėjimą. Katrą -- išvežė šeimą, katrą -- į kalėjimą pasodino. Jiems visiems be išimties po dvidešimt penkis metus susūdė, ir viskas...

- Ar yra pabėgusių į Ameriką? Ar yra pabėgusių į Ameriką?

Answer: O kas juos čia žino, galbūt kad yra,

galbūt. Nežinau, apie Ameriką negaliu pasakyti nei šiaip, nei taip, nežinau.

- Tai tie, katruos jūs žinot, tai tuos rusai pasodino visus?

Answer: Pasodino, ir labai greitai. Labai greitai. Nežinau, iš pradžių mirties bausmė buvo, po tos mirties bausmės, paskui atėjo ???, jūs irgi žinot, o dvidešimt penkis metus vietoj mirties bausmės. Dar mano su vienu sėdėjusiu šnekėjo, jisai žydus buvo šaudęs, viską, tai sakau, kaip jaustis. Gavo dvidešimt penkis metus -- tie dvidešimt penki metai ???, ar kitu būdu, vienu žodžiu, išsikraustyk iš tos žemės, ir viskas. Tai sakydavo taip, kad juo žmogus daugiau vargsta, tuo labiau gyventi nori. Ir ten jis sako taip: kad už duonos kasniuką visi grumiasi, visi spiriasi, kad tik kaip nors ištvirti, kad nežūt. Na ir dalis grįžo iš to kalėjimo. Matyt, kad ir tas Jonas irgi buvo prasėdėjęs, na, jis nemažai atsėdėjo, kada kalėjime labai įdomu -- jis pats pasakojo. Jis būnant lageryje ar ten Vorkutoje, ar ten kur, užsigavo pirštą kojos taip, kad jam prireikė medicinos pagalbos. Tai jis papuolė pas gydytoją žydą.27:49 Na, ir vienu žodžiu, jis pasipasakojo ir man pačiam, jau čia tai istorinė teisybė. Tai tas žydas

apžiūrėjo, apžiūrėjo. Vienu žodžiu, jis ten gydė ar negydė, jam paėmė ir nupjovė koją iki tiek. O kada nupjovė, matyt, ten jisai ar ten jam nervų sistema tą nepatvarkė taip, kaip reikiant, gal ir priemonių neturėjo patvarkyti. Antrą kartą paėmė ir nupjovė iki tiek tą koją. Tai paskui, mat, iš trečiosios nei jis pjovė, nei prisiuvo: "važiuok namo" -- lageriai jam nereikalingi. Na, tai jisai ir parvažiavo, ale jis parvažiavęs visą laiką rėkdavo, rėkdavo, "oi, oi, oi". Pirštus labai skaudėdavo, kojos nėra, o pirštus skauda.

- Kaip jisai pakliuvo į žydų šaudymą, tas Jonas?
Kaip jisai pakliuvo į žydų šaudymą, tas Jonas?

Answer: Savanoris, Kaip čia aš suprantu. Taigi čia niekas nevarė. Nori, imk patranką, eik ir šaudyk.29:05

- Tai visi savanoriai šaudė?

Answer: Eik tu, klausyk, kas privers mane ar kitą, ar ten dešimtą. Aš negaliu pasižiūrėti, daleiskim, į nužudytą žmogų. O žudyt, tai kaip? Čia savanoriai, savanoriaiėjo, kiti dėl turtų, kiti iš garbės kokios. O kas čia žino? Kas juos vedė tais keliais. Dabar sakau, tada išsišneki, tai visokių

tokių smulkmenų prisimeni. Čia prie naujų kapinių sodybėlė yra, jūs nepastebėjote, aišku, -- karo metais vokiečiai kada ėjo į rytus, rusai bėga, ir čia, tos sodybėlės teritorijoje nušovė ar tris, ar keturis rusų kareivius. Dabar tie kareiviai išbuvo ten ar keturias, ar penkias dienas birželio mėnesį, tai jūs neįsivaizduojat, kaip ten atrodė. Nu va. Ir toks Kybartas atsiveda žydus gal šešis, atsiveda žydelkyčių kelias - tuos kareivius pasaugot, jiems užsako. O tuo laiku kaip tiktai ėjo vokiečių kariuomenė čia nuo Pašūšvio link Dotnuvos tuo keliu. Na ir mes ten nubėgom pasižiūrėti tos vokiečių kariuomenės, ir kaip tik tuo laiku atvarė tuos žydus. Dabar žydai, tai ką, fizinio darbo tai nedirbė, duobę iškast. Jie ten kasa tą duobę, ten kasė -- Kybartas stovi bizūną pasiėmęs, ir prakrapštė ten duobutę tokią. Dabar reikia tuos kareivius atnešti, o žydelkytes pristatė vainikus nupinti. Va. Žydelkytės vainikus pina, o žydai duobę kasė. Iškasė duobę, nuėjo tų kareivių atnešti. Na, tai baisus dalykas, išpampė tie lavonai, ir jie ima už kojų, už galvos. Kaip tu ten prieisi prie galvos? Vaježau, tas Kybartas kad užsišumijo ten ant jų, kad rankas per nugara pats ištiesė, dviese už kojų, dviese rankas po nugara sukabyt kabliu ir nešt į duobę. Atnešė vieną iš tų lavonų, įdeda į duobę, kad jisai... Duobė per trumpa,

va. "Išeit!" Na, ir tuo laiku, mat, kaip ten papuolė, kad atvažiavo vokiečių dviratininkai, o tas Kybartas, kaip sakau, buvo pasistatęs prie kapinių tvoros dviratį. Ten kokiam vokiečiui sugedo dviratis, jis paėmė tą savo dviratį, numetė, pasiėmė tą jo, iš parduotuvės paimtą dviratį, ant dviračio važiuot. Tas Kybartas pamatė: "oi, ponas, ponas, oi, ponas, ponas", O tas??? ???. Anksčiau mada aule turėt šauninką, kokia ten jo markė ir ten kam, tas vokietis tuoj iš aulo! Šitas: "dovanok, pone, dovanok, pone". Tas vokietis sulūžusį dviratį numetė, o to Kybarto dviratį, katra jis buvo pasiėmęs iš parduotuvės, susidėmė ir nudundėjo tuo keliu. Dabar, kaip tą kareivį -- tai mes ir nesulaukėm galo, kaip jie ten pakavojo tuos kareivius. Ale, vienu žodžiu, jie susikabinę visi, paskui abi rankas pasileidę, vieni už rankų, kiti už kojų tempė iš duobės -- per trumpa duobė. Va, kokia šiderstva iš žmogaus. 33:40 Taip, buvo žydai -- žmonės pagal mano skonį, tai buvo geri. Daug lietuvių pas juos dirbo, daug dar čia gavo trūkstantą litą. Jie už darbą tikrai užmokėdavo, kiti buvo ???, dirbdavo pas tuos pačius žydus. Nu va. Jeigu pinigų neturi, pas bet kurį žydą užsik: "man reikia tos prekės, ale neturiu pinigų, Gordanai, aš neturiu pinigų, man tos prekės reikia" -- "O ko tu, ???, biedavoji, atiduosi". Pas juos

buvo tokios siauros knygutės ilgos -- užrašai.
Paėmė į knygutę užsirašė, kad toks ir toks pilietis
paėmė tą ir tą, ir kiek skolingas. Nunešė, atidavė,
jis paėmė tą lapą ir išbraukė, o jeigu neatiduodi,
tai jis su ta knygute nueina ar ten į policiją, ar
ten kur, kam nors pasiskųs, kad tas ir tas tiek
skolingas, ir išieško iš jo tuos pinigus vis tiek.
Nereikėjo nei jokių liudininkų, nei nieko, jis
vienas užsirašė, vienas susitvarkė.

- Jisai pasitikėjo ir juo pasitikėjo.

Answer: Taip, taip. Daug žmonių iš jų pragyveno. Ka
gi, tuo laiku vis tiek prekes reikėjo užvežti, kiek
jie vežė, tiek tų prekių, ale vis tiek užvežė, ir
niekuo kitu, tik arkliukai. Jeigu atveždavo dar į
Dotnuvos geležinkelio stotį kokias prekes, tai
atveždavo, o iš geležinkelio stoties iki namų, iki
parduotuvės tai jau reikėjo arkliukais.35:35

- Dar noriu paklausti. Tie, kurieėjo žydus
šaudyti, tie, kur ten tyčiojosi, kaip tas Kybartas,
ar jie buvo paprasti žmonės, ar jų tarpe buvo ir
mokytų žmonių?

Answer: Paprasti, paprastas eilinis žmogelis.
Paprasti žmogeliai.

- Iš ūkininkų?

Answer: Ne, ūkininkų nebuvo. Ūkininkai nėjo tokių darbų dirbti. Na, žinot, tokie, gal nepatogu taip apie žmones šnekėt, katrų jau nėra, ale jie buvo tokie pusiau basiakai, pusiau basiakai.